

FOGLYOK, ŐRÖK, FOGOLYTÁBOROK

A m. kir. népfelkelő őrszászlóaljak, valamint őrfeladatot ellátó népfelkelő hadtápszászlóaljak az I. világháború idején

Az elmúlt, közel másfél évszázad során az Osztrák–Magyar Monarchia fegyveres erejéről könyvtárnyi irodalom látott napvilágot. Az I. világháború kitörésének 100. évfordulója kapcsán a téma ismét felkeltette a kutatók és az érdeklődő közönség figyelmét, külföldön és Magyarországon egyaránt. Ennek köszönhetően az Osztrák–Magyar Monarchia területén létesített mintegy 50 hadifogolytáborról,¹ a hadifoglyok elhelyezéséről, ellátásáról is számos, elsősorban német nyelven publikált magyar szerzőtől származó mű született.² Az elmúlt években pedig Magyarországon is lendületet vett a kutatás a témában. Számos publikáció jelent meg pl. a Magyarországon 1914 augusztusában elsőként létesített Esztergom melletti kenyérmezői és a legnagyobb, az ostffyasszonyfai táborokról is.³ A Monarchia hadifogolytáborainak őrzéséről, annak megszervezéséről, az őrzést ellátó alakulatokról viszont eddig nem jelent meg tudományos igényű publikáció. Jelen írás a m. kir. honvédség kötelékében létrehozott őralakulatok szervezésének történetével, illetve a tevékenységükkel foglalkozik.

A hadifoglyok váratlanul nagy száma a világháború kitörését követő hetekben világossá tette az osztrák–magyar hadvezetés számára, hogy a szerb és orosz hadifoglyok ezreinek a nemzetközi egyezmények szellemében történő elhelyezése, ellátása komoly próbatétel elé állítja nemcsak a haderőt, hanem az ország gazdaságának teljesítőképességét is. Nem utolsósorban pedig gondoskodni kellett a hadifoglyok megfelelő őrzéséről is.⁴ Ezért 1914 augusztusának első napjaiban a hadvezetés még a népfelkelő hadtápszászlóalj⁵ őrszolgálatra történő bevonásával gondolta megoldani a feladatot. Augusztus 24-én az esztergomkenyérmezői tábor őrzésére a 10/III. hadtápszászlóalj egy százada mellé további két hadtápszászlóaljat, a 17/I. és a 31/III. zászlóaljakat rendelték,⁶ illetve további öt zászlóaljat az alábbi

¹ A Monarchia területén létesített fontosabb tiszti és legénységi táborok felsorolását lásd Lexikon 2000. 235. o.

² *Sleich* 2013.; *Walleczek* 2012.; *Balla* 2014.; *Brettl* 2014.

³ *Horváth – Nagy – Varga* 2015.; *Dely Ferenc* 2010.; *Csák* 2014.; *Miklós* 2020.

⁴ Az internált külföldi állampolgárok őrizetére változó létszámmal népfelkelő őrkülönítményeket szerveztek pl. Cegléden és Vácon, az őrkülönítmények összlétszáma néhány száz fő lehetett. Hadtörténelmi Levéltár Honvédelmi Minisztérium (a továbbiakban: HL HM) 4677/eln.4.-1915.; Somogyi László kutatásai szerint 1915 elején mintegy 5000 külföldi állampolgárt őriztek magyarországi internálótáborokban.

⁵ Az 1914 augusztusában felállított (népfelkelő parancsnokságonként általában 3 zászlóalj) hadtápszászlóaljakat eredetileg a hadtápszolgálat ellátására szervezték. Jelölésük a népfelkelő parancsnokság számával, illetve az adott zászlóalj számával történt, pl. 19/II. (vagyis a 19. pécsi népfelkelő parancsnokság II. zászlóalja).

⁶ HL HM 14411/eln.4.-1914.

településekre irányítottak:⁷ Somorja (Pozsony vármegye) – 10/I. zászlóalj, Pozsony – 10/II. zászlóalj, Esztergom-Kenyérmező – 10/III. zászlóalj, Josefstadt (Csehország) – 1/I. zászlóalj, Grödig (Salzburg tartomány) – 1/II. zászlóalj.

A budapesti honvédkerület területéről kiegészített zászlóaljak (1/I., 1/II., 1/III.) – későbbi állomáshelyük meghatározásával – előbb a cs. és kir. Hadügyminisztérium közvetlen alárendeltségébe kerültek, majd az 1/I. és 1/II. zászlóaljak néhány napon belül megkapták állomáshelyeiket. További, hadrendi szám nélküli, összesen két századnyi őrkatoná pedig a komáromi (félszázad) és pozsonyi (másfél század) táborokban látott el őrszolgálatot⁸.

A harctéri helyzet alakulása miatt a népfelkelő hadtápszászlóaljakat is csakhamar az első vonalba kellett küldeni, ezért a hadifogolytáborok népfelkelő hadtápszászlóaljakkal történő őrizete tarthatatlanná vált. Megoldásként a hadifogolytáborok őrzésére rendelt népfelkelő hadtápszászlóaljak mellé Hazai Samu honvédelmi miniszter már 1914. augusztus 13-án intézkedett az „esztergomi cs. és kir. gyakorló táborban összegyűjtött hadifoglyok őrzésére”⁹ egy, harctéri szolgálatra kevésbé alkalmas, idősebb évfolyamú, népfelkelő szolgálatra kötelezettekkel álló, zászlóaljtorzsszal és 3 századdal rendelkező népfelkelő őrzászlóalj megszervezéséről is. A törzs 4 tisztből és 16 fő legénységből, egy század pedig 5 tisztből és 195 fő legénységből állt. Az első népfelkelő őrzászlóalj parancsnokságával Seydl Frigyes cs. és kir. nyugállományú századost bízta meg a honvédelmi miniszter. Az őrzászlóalj legénysége a m. kir. budapesti 1., 29. és 30. gyalogezredek kiegészítő körzeteiből került ki. A szervezési utasítás szerint a zászlóaljnak 5 nap alatt, augusztus 18-áig el kellett érnie a menetkész állapotot.

A következő hetekben, az igényeknek megfelelően tovább gyarapodott az őrzászlóaljak száma. A honvédelmi miniszter 1914. szeptember 26-án 6 újabb őrzászlóalj felállításáról intézkedett.¹⁰ Hadrendi számozásuk római számmal történt,¹¹ az alábbi magyarországi beosztási helyekkel:¹² I. zászlóalj – Somorja (Pozsony vármegye), II. zászlóalj – Dunaszerdahely (Pozsony vármegye), III. zászlóalj – Nagymegyér (Komárom vármegye), IV. zászlóalj – Boldogasszony (Moson vármegye), V. zászlóalj – Nezsider (Moson vármegye), VI. és VII. zászlóaljak – Esztergom-Kenyérmező.

Egy 3 századból álló zászlóalj létszáma összesen 620-770 fő volt, közülük 19 katona tisztí vagy tiszthelyettesi rendfokozatot viselt. Az új zászlóaljak szervezése tehát közel 5000 fő létszámgigényt jelentett. A szervezési rendelet nyomán 1914 decemberére így 7, egyenként

⁷ HL HM 14986/eln.4.-1914.

⁸ Az Aradon, polgári internáltak részére létesített fogolytáborba egy századot vezényeltek. A továbbiakban az őrlétszámot további 2 századdal gyarapították, így a tábor 1917 augusztusi bezárásáig 3 századnyi őrséggel működött.

⁹ HL Honvéd Főparancsnokság 3987/eln.-1914.

¹⁰ HL HM 13822/eln.4. -1914. és 15769/eln.4.-1914.

¹¹ Az osztrák népfelkelés, vagyis a császári-királyi Landsturm kötelékében felállított őrzászlóaljak számozása arab számokkal történt. Az osztrák népfelkelés a Monarchia szárazföldi haderejében a magyar királyi népfelkelés osztrák megfelelője volt.

¹² HL HM 1880/eln.4.-1915.

3 századdal rendelkező őrzászlóalj teljesített szolgálatot, de ez a szám is kevésnek bizonyult, ezért 1914. december 28-án újabb szervezési rendelet¹³ látott napvilágot, amelynek értelmében a meglévő zászlóaljak kötelékében egy újabb század szervezését kezdték meg, valamint 5 új zászlóalj felállítása is megkezdődött. Érdekességként megemlítendő, hogy a rendelet 4. pontja szerint a tiszti beosztásokat olyan népfelkelő tisztekkel kellett feltölteni, akik „polgári foglalkozásuknál fogva is, szokva vannak nagyobb tömegekkel szemben fellépni, mint pld. gazdák, intézők, gyárhivatalnokok, stb.”. A legénységi állományt továbbra is hadiszolgálatra kevésbé alkalmas, idősebb évfolyamú, népfelkelésre kötelezettekől próbálták feltölteni. A szervezési feladatokat a cs. és kir. 1. pozsonyi katonai parancsnokság végezte. A felszerelési és ruházati anyagot a cs. és kir. hadsereg biztosította, kivéve a lábbelit és a takarót, amelyeket mindenkinek magának kellett beszereznie. A legénységet a már elavultnak számító Wernld puskával látták el. Az újjászervezett alakulatok számára, amelyek száma most már 12 volt, 1915. január 7-ére rendelték el a menetkészültséget. A meglévő hét zászlóalj új, vagyis negyedik századi legénységét a budapesti honvédkerület területéről állították össze. Az új zászlóaljak legénységét pedig a szegedi, a pozsonyi és a kolozsvári honvédkerületek adták: a szegedi honvédkerület a VIII. és a IX.; a pozsonyi honvédkerület a X. és XI. zászlóaljat állította ki, a kolozsvári honvédkerület pedig a XII. zászlóaljat. Az új zászlóaljak beosztási helyei a következőképpen alakultak: VIII. zászlóalj – Tejfalu (Pozsony vármegye), IX. zászlóalj – Féltorony (Moson vármegye), X. zászlóalj – Nemesabony (Pozsony vármegye), XI. zászlóalj – Ekecs (Komárom vármegye), XII. zászlóalj – Sándorfalu (Szatmár vármegye).

A hadtápszászlóaljak mozgatására is sor került: az 1/I. zászlóaljat időközben Josefstadtból ismét Magyarországra, előbb Dunaszerdahelyre, majd 1915. január 1-jétől a szintén Pozsony vármegyei Vásárútra helyezték át.¹⁴ A 1/II. zászlóaljat Grödigből előbb Boldogasszonyra, majd Mosonszolnokra.¹⁵ Az 1915. január 27-én kiadott tájékoztató¹⁶ a hadtápszászlóaljak többsége számára már teljesen új beosztási helyeket jelöl meg.

<i>Hadrendi szám</i>	<i>Beosztási hely</i>
10/I.	Somorja (Pozsony vármegye) helyett Mauthausen (Felső-Ausztria)
10/II.	Pozsony helyett Milowitz (Csehország)
10/III.	Esztergom-Kenyérmező helyett Marchtrenk (Felső-Ausztria)
1/I.	Josefstadtban maradt (Csehország)
1/II.	Grödig (Salzburg tartomány) helyett Theresienstadt (Csehország)

1. táblázat: A hadtápszászlóaljak beosztási helyeinek változása 1915. január 27. után

¹³ HL HM 2007ww7/el.n.4. oszt.-1914.

¹⁴ HL HM 20385/el.n.4.-1914.

¹⁵ HL HM 20521/el.n.4.-1914.

¹⁶ HL HM 2421/4.-1915.

E tájékoztatóban megjelenik az I/III. hadtápszászlóalj is, amelyet a cs. és kir. 5. hadsereg parancsnokságának rendelkezésére bocsátottak.

1915 tavasza a hadifoglyok számának további emelkedését hozta. A Monarchiának becslések szerint ekkor már legalább 200 000 fő, elsősorban orosz és szerb hadifogoly elhelyezéséről, ellátásáról és őrzéséről kellett gondoskodnia. Mindez együtt járt az őralakulatok számának további emelésével, illetve átszervezésével. A soron következő szervezési rendelet 1915. február 15-én csak a II/1. népfelkelő hadtápszászlóaljnak a csehországi Theresienstadtból a Salzburg melletti Grödigbe történő visszahelyezését hozta.¹⁷ Továbbá világossá tette egy addigi szervezési elv tarthatatlan voltát: a népfelkelő hadtápszászlóaljnak az őrszolgálati feladatok alól történő folyamatos kivonása, illetve a működő hadsereg számára történő átadása a hadifoglyok számának folyamatos emelkedése miatt elképzelhetetlenné vált.

A következő szervezési dokumentum, a március 21-én kiadott utasítás¹⁸ sem rendelkezett újabb alakulatok felállításáról, csak 5 őrzászlóalj (VIII–XII. zászlóalj), illetve a hadtápszászlóaljok átesoportosításáról. Az őrzászlóaljok beosztási helyei Feldbach (Ausztria-Stájerország) – VIII. őrzászlóalj, Theresienstadt (Csehország) – IX. őrzászlóalj, Josefstadt (Csehország) – X. őrzászlóalj, Milowitz (Csehország) – XI. őrzászlóalj, Grödig bei Salzburg – XII. őrzászlóalj lettek. A hadtápszászlóaljok beosztási helyei az alábbiak szerint alakultak: az I/1. zászlóalj Josefstadt (Csehország) helyett Eger (Csehország), a II/1. zászlóalj Theresienstadt (Csehország) helyett Sternthal bei Pettau (Ausztria-Stájerország), a II/10. zászlóalj Milowitz (Csehország) helyett Plan (Csehország); két zászlóalj pedig az addigi beosztási helyén maradt: az I/10. zászlóalj Mauthausenben (Felső-Ausztria), a III/10. zászlóalj Marchtrenkben (Felső-Ausztria).

Az újabb szervezési intézkedés sem váratott magára sokáig. A cs. és kir. hadügyminiszterrel, Alexander Krobotin tábornaggyal egyetértésben Hazai Samu újabb 8, Magyarország területéről kiegészített őrzászlóalj szervezését rendelte el. Az 1915. április 13-án készült tervezet¹⁹ nyomán a 8 zászlóaljból 6 zászlóalj egyenként 4 századból (századonként már mintegy 300 fővel), míg 2 zászlóalj – vélhetően utánpótlási nehézségek miatt – csak 3 századból állt. Az új zászlóaljakat öt honvédkerület népfelkelőiből szervezték meg: a budapesti honvédkerületből a XIII. és a XIV. zászlóaljakat összesen 8 századdal, a szegedi honvédkerületből a XV. és a XVI. zászlóaljakat ugyanúgy összesen 8 századdal, a pozsonyi honvédkerületből a XVII. és a XVIII. zászlóaljakat ugyancsak összesen 8 századdal, a kassai honvédkerületből (a hadi helyzet miatt Pécssett) 3 századdal a XIX., valamint a kolozsvári honvédkerületből szintén 3 századdal a XX. zászlóaljat. Az új zászlóaljok beosztási helyei a következőképpen alakultak: Wieselburg (Alsó-Ausztria) – XIII. zászlóalj, Brüx (Csehország) – XIV. zászlóalj, Purgstall an der Erlauf (Alsó-Ausztria) – XV. zászlóalj, Somorja (Pozsony vármegye) – XVI. zászlóalj, Zalaegerszeg – XVII. zászlóalj,

¹⁷ HL HM 2925/el.n.4.-1915.

¹⁸ HL HM 3192/el.n.4. oszt.-1915.

¹⁹ HL HM 1880/el.n.4. oszt.-1915.

Ostffyasszonyfa (Vas vármegye) – XVIII. zászlóalj, Mauthausen (Felső-Ausztria) – XIX. zászlóalj, Hajmáskér (Veszprém vármegye) – XX. zászlóalj.

A Magyarország területéről kiegészített, őrszolgálatot ellátó 5 népfelkelő hadtápszászlóaljat pedig ausztriai és csehországi hadifogolytáborok őrizetére rendelték:²⁰ az 1/I. zászlóaljat Josefstadtba, majd Egerbe (Csehország); az 1/II. zászlóaljat Theresienstadtba (Csehország); a 10/I. zászlóaljat Mauthausenba (Felső-Ausztria); a 10/II. zászlóaljat Milowitzba (Csehország); a 10/III. zászlóaljat pedig Marchtrenkbe (Felső-Ausztria). Az új alakulatokhoz az említett kerületekből összesen mintegy 7300 fő népfelkelőt hívtak be szolgálatra, akiknek többsége az 1878 és 1882 közötti évfolyamokból került ki.

A tervezési rendelet az új őrzászlóaljak menetkészültségét 1915. május 5-i határidővel szabta meg, s ezt vélhetően sikerült is tartani, mert a következő szervezési utasítás,²¹ amelyet 1915. június 13-án adtak ki, már a XVII. és XIX. őrzászlóaljakra vonatkozóan is tartalmazott változtatásokat, így a XVII. – Zalaegerszegen állomásozó – 4 századból álló őrzászlóalj 3 századát átirányította a felső-ausztriai Hart bei Amstetten hadifogolytáborába, a XIX. őrzászlóalj Mauthausenben szolgálatot teljesítő mindhárom századát pedig a cs. és kir. leitmeritzi katonai parancsnokság rendelkezésére bocsátotta, amely július 13-ára a brüxi hadifogolytábort jelölte ki az őrzászlóalj állomáshelyéül. Az 1914 augusztusa óta szolgáló zászlóaljak közül a változás a Nagymegyér és Boldogasszony hadifogolytáborait őrző III., illetve IV. zászlóaljat érintette, amelyektől 1-1 századot Kenyérmező táborába irányítottak.

1915. július 19-ével a 2/I. hadtápszászlóalj 1. és 2. százada Knittelfeld hadifogolytáborába került.²² Az 1915 júniusa óta tartó időszak átszervezéseinek szükségességét legnagyobb részben az olasz hadüzenet, illetve az olasz hadifoglyok megjelenése indokolta. Az ezt követő időszak sem múlt el átszervezések nélkül, de átfogó intézkedésekre már nem volt szükség, igaz, több esetben egy adott őrzászlóalj egységét megbontották, és a zászlóaljat alkotó századokat más-más hadifogolytábor őrzésére rendelték. Az 1915. szeptember 17-én kiadott,²³ a hadifogolytáborok őrizetét ellátó, Magyarország területéről kiegészített mintegy 28 népfelkelő őralakulat 1915. augusztus 1-jei állomáshelyei az alábbiak szerint alakultak:

²⁰ HL HM 1880/el.n.4.-1915.

²¹ HL HM 7943/el.n.4.-1915.

²² HL HM 9847/el.n.4.-1915.

²³ HL HM 13073/el.n.4/a.-1915.

<i>Hadrendi szám</i>	<i>Beosztási hely</i>
I.	Somorja (Pozsony vármegye)
II.	Dunaszerdahely (Pozsony vármegye)
III.	Nagymegyér (Komárom vármegye) (1 század Esztergom-Kenyérmező, 2 szakasz Csót)
IV.	Boldogasszony (Moson vármegye) (1 század Esztergom-Kenyérmező)
V.	Nezsider (Moson vármegye) (1 század Sopronnyék)
VI.	Esztergom-Kenyérmező
VII.	Esztergom-Kenyérmező
VIII.	Feldbach (Ausztria-Stájerország) (1 század Esztergom-Kenyérmező)
IX.	Theresienstadt (Csehország)
X.	Josefstadt (Csehország)
XI.	Milowitz (Csehország)
XII.	Grödig bei Salzburg (Salzburg tartomány)
XIII.	Wieselburg (Alsó-Ausztria)
XIV.	Brüx (Csehország) (3. és 4. század felállítás alatt)
XV.	Purgstall an der Erlauf (Alsó-Ausztria)
XVI.	Somorja (Pozsony vármegye) (2 század Dunaszerdahely)
XVII.	Hart bei Amstätten (Alsó-Ausztria)
XVIII.	Ostffyasszonyfa (Vas vármegye)
XIX.	Brüx (Csehország)
XX.	Hajmáskér (Veszprém vármegye)

2. táblázat: Őrészlelők beosztási helyei 1915. augusztus 1. után

<i>Hadrendi szám</i>	<i>Beosztási hely</i>
1/I.	Eger (Csehország)
1/II.	Sternthal bei Pettau (Stájerország) (két százada Knittelfeld)
10/I.	Mauthausen (Felső-Ausztria)
10/II.	Plan (Csehország)
10/III.	Marchtrenk (Felső-Ausztria)

3. táblázat: Hadtápszlelők beosztási helyei 1915. augusztus 1. után

1915 ősze ismét változásokat, áthelyezéseket eredményezett, és új őralakulatok szervezését is hozta. Az 1915. szeptember 15-én kiadott utasítás szerint ismét 6 új őrzászlóalj szervezése kezdődött meg, ezekből 3 zászlóalj 4-4 századból, 3 zászlóalj pedig 3-3 századból állt. Századonként 300 fővel számítva a 6 zászlóalj mintegy 6300 új népfelkelő behívását jelentette. Az új alakulatokat 5 honvédkerület állományából állították fel.²⁴ A pozsonyi honvédkerület a XXI. és a XXII. őrzászlóaljat, az előbbi beosztási helye Csót (Veszprém vármegye), az utóbbi Sopronnyék volt. A kassai honvédkerület a XXIII., a szegedi a XXIV., a kolozsvári a XXV., a budapesti pedig a XXVI. őrzászlóaljakat állította fel, amelyek megalakulásukkor még nem kaptak beosztási helyet. A XXI. és XXII. őrzászlóalj számára a menetkészültség elérését 1915. szeptember 25-ére rendelték el; a XXIII–XXVI. őrzászlóaljak számára 2015. október 1-jei határnapot szabták meg. Utóbbi zászlóaljak csak a menetkészültség elérését követően kapták meg beosztási helyeiket. A beérkezett helyzetjelentések szerint a XXI. és XXII. zászlóaljak a megállapított időpontra, vagyis szeptember 25-ére menetkészek voltak. Egy október 3-án kelt helyzetjelentés szerint²⁵ a fennmaradó zászlóaljak szervezése kissé lassan haladt. A XXIII. zászlóaljnak október 3-án még csak 2 százada volt feltöltve, noha a szükséges fegyverzet rendelkezésre állt, de a legénység számára a ruházat még nem érkezett meg. A XXIV. zászlóalj a legénységi állományát még meg sem kapta. A XXV. zászlóalj 2 százada elérte a menetkészséget, de a másik két századnál a fegyverzet még hiányzott. A XXVI. zászlóaljnál – a XXIV. zászlóaljhoz hasonlóan – a legénységi állomány teljesen hiányzott. Egy nappal később, október 4-én a XXV. zászlóaljhoz a szükséges fegyverzet megérkezett, így a 3. és 4. század is elérte a menetkész állapotot.²⁶ A XXIV. zászlóaljnak október 10-én még csak 2 százada volt menetkész,²⁷ a XXIII. zászlóaljnak pedig két nappal a megszabott október 5-ei időpontot követően csak 3 százada volt menetkész állapotban. Mindenesetre a menetkész századokat elindították a felső-ausztriai Branau am Inn hadifogolytábor felé. Az elképzelés szerint a 4. század később csatlakozott volna a zászlóaljhoz.²⁸ Mintegy két héttel később a 3. század meg is érkezett Branauba.²⁹ A 4. századot pedig időközben inkább a Szatmárnémetiben újonnan felállítandó hadifogoly megfigyelőállomás őrzésére indították útba.³⁰ A XXIV. és a XXVI. zászlóalj a beosztási helyét október 14-én kapta meg,³¹ mindkét zászlóaljat a zalaegerszegi táborba irányították. A XXIV. őrzászlóalj október 19-én érkezett Zalaegerszegré.³² E napon a XXVI. őrzászlóaljnak csupán az 1. százada indulhatott el Egerszegré,³³ a 2. század közel két hónappal később, december 12-én

²⁴ HL HM 12553/el.n.4/a.-1915. és HM 14656/el.n.4/a.-1915. okt. 14.

²⁵ HL HM 14105/el.n.4/a.-1915.

²⁶ HL HM 14185/el.n.4/a.-1915.

²⁷ HL HM 14577/el.n.4/a.-1915.

²⁸ HL HM 14437/el.n.4/a.-1915.

²⁹ HL HM 15238/el.n.4/a.-1915.

³⁰ HL HM 14748/el.n.4/a.-1915.

³¹ HL HM 14656/el.n.4/a.-1915.

³² HL HM 15382/el.n.4/a.-1915.

³³ HL HM 293362/el.n.4/a.-1915.

érkezett meg.³⁴ A XXV. zászlóalj pedig Esztergom-Kenyérmező táborának őrzésében vehetett részt, amely október 9-én kapta meg a menetparancsot.³⁵ Vélhetően 1915 végéig a még fennálló hiányosságokat pótolták, például a XXVI. őrzászlóalj tervezett állományát sikerült feltölteni. Legalábbis a Honvédelmi Minisztérium irattárában ennek ellenkezőjéről szóló dokumentumok nem maradtak fenn. A következő évekre az őrzászlóaljok száma állandósult, újabb alakulatok felállítására nem került sor. Csupán néhány, az őrzászlóaljok szervezetét jelentősen nem befolyásoló rendelet látott napvilágot.

1917. február 26-án, április 1-jei határidővel a honvédelmi miniszter elrendelte a XVI. őrzászlóalj szolgálati nyelvének magyarról horvátra történő felváltását.³⁶ Ennek érdekében a horvátul nem beszélő állomány felváltásáról is intézkedett, és a zágrábi honvédkerület parancsnokságának feladatkörébe utalta az állományfeltöltéssel kapcsolatos feladatokat.

Az őrzászlóaljok a beosztási helyként meghatározott hadifogolytábor parancsnokának alárendeltségébe tartoztak, de a Honvédelmi Minisztérium, illetve a honvédkerületi parancsnokságok közvetlenül is érintkezhetek a zászlóalj-parancsnokságokkal. A zászlóaljparancsnokoknak jogukban állt a népfelkelés szervezésével kapcsolatos témában a honvédelmi miniszternek közvetlenül jelenteni. A jelentést egyidejűleg szolgálati úton a cs. és kir. hadügyminiszternek is kötelesek voltak megküldeni.³⁷ 1917 decemberétől a román, szerb, rutén, olasz és cseh nemzetiségű légénység őrzászlóaljba történő beosztása már kifejezetten tilos volt.³⁸

A hadifogolytábor-parancsnokságokra, illetve a népfelkelő őrzászlóaljakra vonatkozó utolsó szervezeti utasítást 1918. augusztus 14-én adta ki a Honvédelmi Minisztérium.³⁹ A zászlóaljok szervezete jelentősen változott. A korábbi 3 vagy 4 századból álló zászlóaljok egységesen 3 századból (2 őrszázad és 1 kísérszázad), 1 golyószóró szakaszból és egy rendőri, nyomozó feladatokat végző, úgynevezett katonai rendőrségből álltak. A felsorolt szervezeti egységeket a zászlóaljtörzs irányította. A dokumentum szerint ekkor az alábbi hadifogolytábor-típusok működtek:

- hadifogolytábor,
- hadifogolytábor tiszti osztállyal,
- hadifogolytábor tiszti állomással,
- hadifogolytábor tiszti irányító állomással,
- internált tábor,
- hadifogoly ipartábor,
- hadifogoly tiszti állomás.

A népfelkelő őrzászlóaljok állomáshelyei a következőképpen alakultak:

³⁴ HL HM 18748/el.n.4/a.-1915.

³⁵ HL HM 15410/el.n.4/a.-1915.

³⁶ HL HM 25744/el.n.4/a.-1917.

³⁷ HL HM 11923/el.n.4/a.-1917.

³⁸ HL HM 26872/el.n.4/a.-1917.

³⁹ HL HM 14798/el.n.4/a.-1918.

<i>Hadrendi szám</i>	<i>Beosztási hely</i>
I.	Esztergom-Kenyérmező
II.	Hajmáskér (Veszprém vármegye)
III.	Csót (Veszprém vármegye)
IV.	Ostffyasszonyfa (Vas vármegye)
V.	Zalaegerszeg
VI.	Sopronnyék (Sopron vármegye)
VII.	Boldogasszony (Moson vármegye)
VIII.	Somorja (Pozsony vármegye)
IX.	Dunaszerdahely (Pozsony vármegye)
X.	Nagymegyer (Komárom vármegye)
XI.	Nezsider (Moson vármegye)
XIII.	Eger (Csehország)
XIV.	Milowitz (Csehország)
XV.	Purgstall an der Erlauf (Alsó-Ausztria)
XVI.	Mauthausen (Felső-Ausztria)
XVII.	Hart bei Amstetten (Alsó-Ausztria)
XVIII.	Sternthal bei Pettau (Stájerország)
XIX.	Josefstadt (Csehország)
m. kir. népfelkelő örkülönítmény (1 őrszázad és 1 hadifogoly kísérszázad)	Szatmárnémeti (Szatmár vármegye)

4. táblázat: A népfelkelő őrzészlőaljak beosztási helyei 1918. augusztus 14. után

A tiszti táborok őrizetében az alábbi őrzészlőaljak vettek részt:

<i>Hadrendi szám</i>	<i>Beosztási hely</i>
II.	Enying (Fejér megye)
V.	Városszalónak (Vas vármegye), Vassurány (Vas vármegye), Léka (Vas vármegye), Zalacsány, Felsőág (Sopron vármegye)
X.	Komárom
XIII.	Horowitz (Csehország)
XV.	Mühling bei Wieselburg (Alsó-Ausztria)
XVI.	Somorja (Pozsony vármegye)
XVII.	Schloss Zell bei Waidhofen an der Ybbs (Alsó-Ausztria)

5. táblázat: A tiszti táborok őrzését ellátó őrzészlőaljak beosztási helyei 1918. augusztus 14. után

Az említett, 1918 augusztusában kiadott szervezeti utasításból a m. kir. népfelkelő őrszázlójak állományában szolgálók számát is megtudhatjuk. A zászlójanként készült kimutatás szerint az állomány összesen 11 406 fő volt, amely a következő néhány hónapban számottevően nem változott. A háború vége, a Monarchia összeomlása a hadifogolytáborok felszámolását is elhozta. Az 1918. októberi–novemberi napok történései a hadifogolytáborokra és az őrzésüket ellátó őrszázlójakra vonatkozóan is meglehetősen zavarosan alakultak. Sok esetben – hasonlóan a fogvatartottakhoz – az őrszemélyzet is egyszerűen hazaindult. Persze több hadifogolytábor a későbbi időszakban is használatban maradt, igaz: a táborba kényszerítettek már nem hadifoglyok lettek, de ez már egy másik történet...

BIBLIOGRÁFIA

- Balla* 2014. *Balla Tibor*: Das Kriegsgefangenenwesen in der österreichisch-ungarischen Monarchie am Beispiel der westungarischen Kriegsgefangenenlager. In: Der Erste Weltkrieg an der „Heimatfront“. Tagungsband der 33. Schlaininger Gespräche 22. bis 26. September 2013. Amt der Burgenländischen Landesregierung. Hg. *Rudolf Kropf*. Eisenstadt, 2014. 151–176. o.
- Brettl* 2014. *Brettl, Herbert*: Das Kriegsgefangenen und Internierungslager Boldogasszony/Frauenkirchen. Halbturn, 2014.
- Csák* 2014. *Csák Zsófia*: Az ostffyasszonyfai hadifogolytábor története 1915–1918. Ostffyasszonyfa, 2014.
- Dely* 2010. *Dely Ferenc*: Honvágyas gyötrelmek: Csót-tábor, 1915–1923: tények, visszaemlékezések, gondolatok a fogolytábor létrehozása 95. évfordulóján. Budapest, 2010.
- Horváth – Nagy – Varga* 2015. *Horváth Lajos – Nagy Attila – Varga László*: Császári és királyi hadifogolytáborok a Csallóközben, 1914–18: Dunaszerdahely, Nagymegyér, Somorja. Dunaszerdahely, 2015.
- Lexikon 2000. Magyarország az első világháborúban. Lexikon A-Zs. Főszerk. *Szijj Jolán*. Budapest, 2000.
- Miklós* 2020. *Miklós Tamás*: Első világháborús hadifogolytábor Esztergom-Kenyérmezőn. Nagy Háború Blog. https://m.blog.hu/na/nagyhaboru/image/workshop/miklo_stamas_kenyermezo.pdf (A letöltés időpontja: 2020. november 16.)

- Schleich* 2013. *Schleich, Johann*: 100 Jahre Kriegsgefangenenlager Feldbach-Mühldorf 1914 –1918. Graz, 2013.
- Walleczek* 2012. *Walleczek, Julia*: Hinter Stacheldraht. Die Kriegsgefangenenlager in den Kronländern Oberösterreich und Salzburg im Ersten Weltkrieg. (Dissertation) Innsbruck, 2012.

Gábor Kiss

PRISONERS, GUARDS, PRISONER CAMPS. HUNGARIAN ROYAL LANDSTURM
GUARD BATTALIONS AND LANDSTURM SUPPLY BATTALIONS OF GUARDING
TASKS DURING THE FIRST WORLD WAR

(Abstract)

In the past 150 years a whole library of works has been published about the armed forces of the Austro-Hungarian Monarchy. Related to the centenary of the First World War, the topic attracted the attention of the researchers, both in Hungary and abroad. Due to this process, about 50 publications were written in German about the 50 war prisoner camps, the location and the supply of prisoners as well. In the past years the research has begun also in Hungary in the topic. For example, several papers have been published about the prisoner camp of Kenyérmező near Esztergom and the largest Hungarian PoW-camp in Ostfiasszonyfa as well. However, about the guarding and organization of the military formations guarding the camps themselves there have been no scientific publication up to now. The present paper works with the history of the organization and activity of the military formations guarding prisoner camps within the frameworks of the Hungarian Royal Defence Forces.

Gábor Kiss

GEFANGENE, WÄCHTER, GEFANGENENLAGER. DIE KÖNIGLICH UNGARISCHEN
INSURREKTIONS-WACHBATAILLONE SOWIE DIE WACHAUFGABEN
VERSEHENDEN INSURREKTIONS-VERSORGUNGSBATAILLONE ZUR ZEIT DES
ERSTEN WELTKRIEGS

(Resümee)

In den vergangenen fast anderthalb Jahrhunderten wurde eine Vielzahl an Literatur über die Streitkräfte der Österreichisch-Ungarischen Monarchie veröffentlicht. Anlässlich des 100. Jahrestages des Ausbruchs des Ersten Weltkrieges hat das Thema erneut die Aufmerksamkeit der Forscher und der interessierten Öffentlichkeit im Ausland und in Ungarn auf sich gezogen. Infolgedessen sind zahlreiche Werke, vor allem in deutscher Sprache, über die rund 50, auf dem Gebiet der Österreichisch-Ungarischen Monarchie errichteten Kriegsgefangenenlager sowie über die Unterbringung und Versorgung der Kriegsgefangenen erschienen. In den letzten Jahren hat die Forschung zu diesem Thema auch in Ungarn zugenommen. Es sind zahlreiche Publikationen erschienen, so zum Beispiel auch über die Lager in Kenyérmező bei Esztergom (Gran), das das erste Lager war, das im August 1914 in Ungarn eingerichtet worden war, sowie über das größte Lager in Ostfiasszonyfa. Über die Bewachung der Kriegsgefangenenlager der Monarchie, ihre Organisation und die sie bewachenden Verbände gab es jedoch bislang keine wissenschaftliche Veröffentlichung. Die vorliegende Arbeit

befasst sich mit der Geschichte der Organisierung der im Verband der königlich ungarischen Armee gegründeten Wacheinheiten und ihrer Tätigkeit.

Gábor Kiss

PRISONNIERS, GARDIENS, CAMPS DE PRISONNIERS. BATAILLONS ROYAUX HONGROIS DE MILICIENS GARDIENS ET DE MILICIENS DE RAVITAILLEMENT FAISANT FONCTION DE GARDIEN DANS LA PREMIÈRE GUERRE MONDIALE

(Résumé)

Au cours des près de 150 dernières années, une littérature abondante a été publiée sur les forces armées de l'Empire austro-hongrois. À l'occasion du centenaire du déclenchement de la Première Guerre mondiale, le sujet a de nouveau éveillé l'attention des chercheurs et du public intéressé, tant à l'étranger qu'en Hongrie. En conséquence, de nombreux ouvrages, principalement en allemand, ont été publiés sur les quelques 50 camps de prisonniers de guerre installés sur le territoire de la Monarchie austro-hongroise, ainsi que sur l'hébergement et le ravitaillement des prisonniers de guerre. Ces dernières années, la recherche sur ce sujet a également pris de l'ampleur en Hongrie. De nombreuses publications sont parues par exemple sur le camp de Kenyérmező près d'Esztergom, premier camp établi en Hongrie en août 1914, et aussi sur les plus grands camps d'Ostffyasszonyfa. En revanche, il n'y a pas encore eu de publication scientifique sur la garde des camps de prisonniers de guerre de la Monarchie, leur organisation et les unités qui les gardaient. Le présent document traite de l'histoire de l'organisation des unités de garde créées au sein de l'armée royale hongroise et de leurs activités.

Габор Кишиш

ВОЕННОПЛЕННЫЕ, ОХРАННИКИ, ЛАГЕРЯ ДЛЯ ВОЕННОПЛЕННЫХ. ВЕНГЕРСКИЕ КОРОЛЕВСКИЕ ОПОЛЧЕНСКИЕ ОХРАННЫЕ БАТАЛЬОНЫ, И ТАКЖЕ НАРОДНЫЕ ПОВСТАНЧЕСКИЕ ТЫЛОВЫЕ БАТАЛЬОНЫ, НЕСУЩИЕ КАРАУЛЬНУЮ ОХРАННУЮ СЛУЖБУ ВО ВРЕМЯ I. МИРОВОЙ ВОЙНЫ

(Резюме)

За последние почти полтора века появилась на свет литература в библиотечном количестве о вооруженной силе Австро-Венгерской монархии. По случаю 100-летия с начала Первой мировой войны тема снова привлекла внимание исследователей и заинтересованной аудитории как за рубежом, так и в Венгрии.

Благодаря этому был опубликован ряд работ, в основном на немецком языке о созданных примерно 50-и лагерей для военнопленных на территории Австро-Венгерской монархии, о размещении военнопленных и об их снабжении.

В последние годы исследования по этой теме в Венгрии также получили широкий размах. Значительное количество публикаций появилось о лагерях, которые были в числе первых созданы в Венгрии, в августе 1914-ого года, например на Хлебовом поле возле Эстергома, и о самом крупном из лагерей в Остффиассоньфа. Однако до сих пор не было опубликовано никаких научных статей, публикаций об охране лагерей для военнопленных Монархии, об их организации, об обеспечивающих охрану подразделениях. Настоящее написание занимается историей организации охранных формирований, созданных в составе венгерской королевской национальной армии, и с их деятельностью.